

עוברה שהריחה

שיעור #1 בענייני פקו"נ ביומא פרק ח'
כ' מנחם אב ה'תש"פ 08.10.20
שלמה צוקר

1. יומא פב., "משנה. עוברה שהריחה" ... "ושפיקות דמים" ורש"י

2. יומא פב.; "היא עוברה דארחא" ... "שבתאי אצר פירי" (פג.)

הגדרת "עוברה"

3. רמב"ם על משנה מסכת יומא פרק ח משנה ה

וכן אם הריחה אשה עברה בשר קדש או בשר חזיר ונתעוררה נפשה לאכול מאכילין אותה ממנו עד שתתישב נפשה.

4. ר' עובדיה מברטנורא מסכת יומא פרק ח משנה ה

עוברה שהריחה - העובר מריח ריח התבשיל והיא מתאוה לו, ואם אינה אוכלת שניהם מסוכנים:

5. תוספות יום טוב מסכת יומא פרק ח משנה ה

עוברה שהריחה - כתב הר"ב עובר מריח ריח התבשיל וכו'. וכן כתב רש"י ונ"ל שדקדקו לפרש כן מהני עובדא דאיתנהו בגמרא והיא עוברה דארחא לחישו לה ואילחשא קרי עליה בטרם אצרך בבטן וגו' ונפק מינה ר' יוחנן. והיא עוברה דארחא ולחישו לה ולא אילחשה וקרי עליה זורו רשעים מרחם וגו' ונפק מינה שבתאי אצר פרי. הא קמן דמצד העובר בא התאוה שהוא מריח ומתאוה שהרי בידו לחזור בו:

6. הון עשיר מסכת יומא פרק ח משנה ה

עוברה שהריחה. מעוברת לא קתני אלא עוברה, דנראה דמשמעותו הוא העובר שלה, שהוא גרם לה שהריחה והתאוה, כמ"ש הר"ב. והתי"ט לא הרגיש בזה, משום הכי הוצרך למצוא סמוכות לפי"ה הר"ב מהנהו עובדי דש"ס:

7. בית הבחירה (מאירי) מסכת יומא דף פב עמוד א

אמר המאירי עוברה שהריחה וכו' כלומר שכבר התבאר פסחים נ"ד ב' שעוברות ומניקות מתענות ביום הכפורים ועם כל זה עוברה שהריחה ונתאוית למה שהריחה עד שאם לא תאכל נמצאו היא ועוברה מסוכנים מאכילין אותה עד שתשוב נפשה שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש והוא הדין לכל מקום שיש בו סכנה כגון חולי אלא שתפשה בעוברה שאין שם חולי ובא ללמד שמאחר שתאותה מביאתה לחשש סכנה מאכילין אותה וכן ללמד שאין עוברה צריכה אומד אלא מאכילין אותה אחר שהיא מתאוה לאותו מאכל

דין של מעוברת בתענית

למקור הבא, יש לקרוא במהירות או להתרכז רק בהקטע המודגש

8. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נד עמוד ב דף נה עמוד א

משנה. מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב - עושין. מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה - אין עושין. ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים. רבן שמעון בן גמליאל אומר: לעולם יעשה אדם עצמו תלמיד חכם. גמרא. אמר שמואל: אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד. למימרא דסבר שמואל תשעה באב בין השמשות שלו אסור? והאמר שמואל: תשעה באב, בין השמשות שלו מותר! וכי תימא: קסבר שמואל כל תענית ציבור, בין השמשות שלו מותר - והאנן תנן: אוכלין ושותין מבעוד יום. למעוטי מאי - לאו למעוטי בין השמשות? - לא, למעוטי משחשיכה. נימא מסייע ליה: אין בין תשעה באב ליום הכיפורים אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר. מאי ספיקו מותר - לאו בין השמשות? - לא - כדאמר רב שישא בריה דרב אידי: לקביעא דירחא, הכא נמי: לקביעא דירחא. דרש

רבא: עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בו, כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים, ובין השמשות שלו אסור. וכן אמרו משמיה דרבי יוחנן. ומי אמר רבי יוחנן הכי? והאמר רבי יוחנן: תשעה באב אינו כתענית ציבור. מאי לאו - לבין השמשות? לא, למלאכה. - מלאכה? תנינא! מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב - עושין, ובמקום שנהגו שלא לעשות - אין עושין. ואפילו רבן שמעון בן גמליאל לא אמר אלא דכי יתיב ולא עביד לא מיחזי כיוהרא. אבל מיסר - לא אסר! אלא מאי אינו כתענית ציבור - לתפילת נעילה, - והאמר רבי יוחנן: ולואי שיתפלל אדם והולך כל היום כולו! - התם חובה, הכא רשות. ואיבעית אימא: מאי אינו כתענית ציבור - לעשרים וארבעה. רב פפא אמר: מאי אינו כתענית ציבור - אינו כראשונות, אלא כאחרונות, ואסורה. מיתבי: אין בין תשעה באב ליום הכיפורים אלא שזה ספיקו אסור וזה ספיקו מותר. מאי ספיקו מותר - לאו בין השמשות שלו? - אמר רב שישא בריה דרב אידי: לא, לקביעא דירחא. הא לכל דברים - זה וזה שוין. מסייע לרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: אסור לו לאדם שיושיט אצבעו במים בתשעה באב, כדרך שאסור להושיט אצבעו ביום הכיפורים. מיתבי: אין בין תשעה באב לתענית ציבור אלא שזה אסור בעשיית מלאכה, וזה מותר בעשיית מלאכה במקום שנהגו. הא לכל דבריהם - זה וזה שוין. ואילו גבי תענית ציבור תניא: כשאמרו אסור ברחיצה - לא אמרו אלא כל גופו, אבל פניו ידיו ורגליו - לא! - אמר רב פפא: תנא קולי קולי קתני.

9. רמב"ם הלכות תעניות פרק ה הלכה י

עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב, ואסור ברחיצה בין בחמין בין בצונן ואפילו להושיט אצבעו במים, ואסור בסיכה של תענוג ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה כיום הכפורים, ומקום שנהגו לעשות בו מלאכה עושין, ומקום שנהגו שלא לעשות בו מלאכה אין עושין, ובכל מקום תלמידי חכמים בטלין בו, ואמרו חכמים שכל העושה בו מלאכה אינו רואה סימן ברכה לעולם.

10. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנד סעיף ה

עוברות ומניקות מתענות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום כפור; אבל בג' צומות אחרים פטורים מלהתענות, ואף על פי כן ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה, אלא כדי קיום הולד (וע"ל סי' תק"נ סעיף א.)

חילוק בין מעוברת לעובר?

11. תורת האדם להרמב"ן שער המיחוש - ענין הסכנה

ובהלכות גדולות נמי, אשה עוברת דידעינן דאי לא אכלה מתעקר ולדה, אף על גב דאמרינן ספק בן קיימא הוא ספק נפל, שפיר דמי למיתן לה. ורב יצחק בן גיאת אמר לאו בידיעה דידן תליא מילתא אלא בידיעה דידה ובדעתה תליא מילתא, דמשהריחה נותנין לה וכחולה דמיא. ומסתברא כבעל הלכות, שאם אמרה צריכה אני פשיטא דמאכילין אותה, אלא אפילו ראו אותה מתאוה לאותו הריח ופניה מוריקות מאכילין אותה דחוששין לעיקור. ודקאמר נמי משום סכנת ולד שמע מינה אפי' ליכא למיחש לדידה מחללין. והיינו דגרסינן בשלהי פרק קמא דערכין (ז' א') אמר רב נחמן אמר שמואל האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין ומקרעין את כרסה ומוציאין את הולד פשיטא מאי עביד מחתך בבשר הוא אמר רבא לא נצרכה אלא להביא סכין דרך רשות הרבים, מאי קמ"ל דספיקא מחללינן שבתא תנינא ספק חי ספק מת ספק ישראל ספק נכרי מפקחין, מהו דתימא התם הוא דאית ליה חזקה דחיותא אבל הכא דלא הוה ליה חזקה דחיותא מעיקרא אימא לא קמ"ל. ואף על גב דתנן (אהלות פ"ז) האשה המקשה לילד מביאין סכין ומחתיקין אותו אבר אבר יצא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש, דאלמא מעיקרא לית ביה משום הצלת נפשות, ותנן נמי (נדה מ"ד א') גבי תינוק בן יום אחד וההורגו חייב, ודוקא בן יום אחד אבל עובר לא, וקרא נמי כתיב דמשלם דמי ולדות, אפילו הכי לענין שמירת מצות מחללין עליה, אמרה תורה חלל עליו שבת אחת שמא ישמור שבתות הרבה. הלכך אפי' בהצלת עובר פחות מכן ארבעים יום שאין לו חיות כלל מחללין עליו כדעת בעל הלכות. ואיכא דסבירא ליה שאין מחללין משום נפלים, אלא עוברת שהריחה חששא דמיתה דידה היא, שכל המפלת בחזקת סכנה. וטעמא דיושבת על המשבר שמתה טעמא אחרנא הוא דכיון שמתה הרי הוא כילוד, לאו ירך אמו הוא ולא בדידה תלי אלא חי הוא ודלת ננעלה בפניו, ליכא אלא דלא הוי ליה חזקה דחיותא, וספק נפשות להקל.

חילוק בין מעוברת לחולה רגיל?

12. רא"ש מסכת יומא פרק ח סימן יג

מתני' עוברת שהריחה מאכילין אותה עד שתשיב נפשה. חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין. ואם אין שם בקיאיין מאכילין אותו על פי עצמו. עד שיאמר די: גמ' עוברת שהריחה בשר קדש או בשר חזיר תוחבין לה כוש פירוש פלך בלע"ז שפינדי"ל ברוטב ומכניסים לתוך פיה אם נתיישרה דעתה מוטב ואם לאו מביאין לה רוטב עצמה. אם נתיישרה דעתה מוטב ואם לאו מביאין שומן עצמו. שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים. ולא דוקא עוברת אלא הוא הדין כל אדם שהריח מאכל ומתאוה ופניו משתנין מסוכן הוא ומאכילין אותו ע"פ עצמו או על פי בקי. כדאמרין בפרק אף על פי (דף סא אמירמר ומר זוטרא ורב אשי הווי יתבי אפתחא דבי דונגר מלכא חליף ואזיל אדונגר דמלכא חזא רב אשי לאמימר דחוורא אפיה שקל באצבעתיה ואנח ליה בפומיה וכו'. ואמרו ליה רבנן מאי טעמא סמכת אניסא אמר חזינא לרוח צרעת דקא פרחא עילויה. שמע מינה דכי חיור אפיה חיישינן לסכנתא. וקאמר התם (שם א) הכל משהין בפני שמש חוץ מין ובשר. אמר רב אשי הוה קאימנא קמי דרב כהנא ואייתו ליה גרגלידי דליפתא בחלא ואי לאו דיהבו לי מינה איסתכנית. רב פפא אמר אפילו תמרא דהינוניתא. כללא דמילתא כל דאית ליה ריחא ואית ליה קיוהא וכן כתב הרמב"ן ז"ל. וכתב הרמב"ן ז"ל מסתברא הא דתוחבין לה כוש הני מילי בעוברת שאין לנו אומד ביישוב דעתה פעמים מתיישרת בכוש ברוטב ופעמים צריכה לשומן עצמו. אבל חולה שמאכילין אותו על פי בקיאיין מאכילין אותו דבר הצריך לו וכדי הצריך לו כמו שאמרו הרופאים ואין מדקדקין עליו על ידי כוש ורוטב אלא להאכילו הקל הקל. וגרסינן בכריתות בפרק אמרו לו (דף יג א) התירו לה לעוברת לאכול פחות (פחות) מכשיעור מפני הסכנה. ופריך מפני הסכנה ואפילו טובא נמי תיכול. אמר רב פפי הכי קאמר התירו לה לעוברת לאכול פחות פחות מכשיעור כדי שלא יצטרף לכזית בכדי אכילת פרס וכן כתב בעל הלכות. ונראה שאף בחולה עושין כך כדי להקל מעליו מאיסור כרת ומלקות לאיסור בלבד ע"כ. ונראה לי דבחולה אין עושין כן אלא ע"פ רופא אם אומר שיספיק לו להאכילו ממנו מעט מעט וכן בעוברת נמי אם אין דעתה מיושרת בכך צריך להאכילה כשיעור. כתב בעל הלכות אשה עוברת דידיעין דאי לא אכלה מתעקר וולדה אף על גב דספק בן קיימא הוא ספק נפל שפיר דמי ליתן לה. והרי"ף גיאות ז"ל כתב דלאו בידיעה דידן תליא מילתא אלא בידיעה דידה ובדעתה תליא מילתא דמשהריחה נותנים לה וכחולה דמי. וכתב הרמב"ן ז"ל משמע מתוך דברי בעל הלכות דמשום סכנת וולד לחודיה מחללין אפילו ליכא למיחש לדידה. דהיינו דגרסינן בשילהי פרק קמא דערכין (דף ז א) האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין וקורעין כריסה ומוציאין את הוולד. פשיטא מאי עביד מחתך בבשר בעלמא הוא. אמר רבא לא נצרכה אלא להביא סכין דרך רשות הרבים. מאי קא משמע לן דעל ספיקא מחללין שבת. תנינא ספק חי ספק מת ספק נכרי ספק ישראל מפקחין. מהו דתימא התם הוא דהוה ליה חזקה דחיותא אבל הכא דלא הוה ליה חזקה דחיותא מעיקרא אימא לא קא משמע לן. ואיכא דסבירא ליה דאין מחללין משום נפלים אלא עוברת שהריחה חששא דמיתה דידה היא שכל המפלת בחזקת סכנה היא. וטעמא דיושרת על המשבר שמתה טעמא אחרינא הוא הרי הוא כילוד דתו לאו ירך אמו הוא דלאו בדידה תליא אלא חי הוא ודלת נעולה בפניו וליכא חששא אלא דלא ה"ל חזקה דחיותא וספק נפשות להקל. ולא ידעתי מה צורך לכל אלו הדקדוקים דלא משכחת סכנת עובר בלא סכנת עוברת ולא סכנת עוברת בלא סכנת עובר. דהמפלת בחזקת הסכנה היא וכן פרש"י דאם אינה אוכלת שניהם מסוכנים: אם נשאר עוד זמן, יש לעיין בר"ן על הרי"ף ד"ה מתני' עוברת שהריחה

13. רמב"ם הלכות שביית עשור פרק ב הלכה ט

עוברת שהריחה לוחשין לה באזנה שיום הכפורים הוא, אם נתקררה דעתה בזכרון זה מוטב ואם לאו מאכילין אותה עד שתתישב נפשה, וכן מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו עד שיאורו עיניו, ואפילו נבלות ושקצים מאכילין אותו מיד ואין משהין אותו עד שימצאו דברים המותרין.

14. רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק יד

הלכה יד עוברת שהריחה מאכל אסור כגון בשר קדש או בשר חזיר, מאכילין אותה מן המרק, אם נתיישרה דעתה מוטב, ואם לאו מאכילין אותה פחות מכשיעור, ואם לא נתיישרה דעתה מאכילין אותה עד שתתיישר דעתה. **הלכה טו** וכן החולה ב שהריח ב שהריח דבר שיש בו חומץ וכיוצא בו מדברים שמערערין את הנפש דינו כעוברת. **הלכה טז** מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו דברים האסורים מיד עד שיאורו עיניו, ואין מחזרין על דבר המותר אלא ממהרין בנמצא, ומאכילין אותו הקל הקל תחלה, אם האירו עיניו דין, ואם לאו מאכילין אותו החמור.

15. רבינו מנוח - ספר המנוחה הלכות שביתת עשור פרק ב הלכה ט

[ט] כתב הרב עוברה שהריחה לוחשין לה באזנה כו'. אמר המפרש שדרך עוברה להריח ריח תבשיל המערער את הלב והיא מתאוה ואם אינה אוכלת מסתכנת היא ועוברה. ודין עוברה משאמרה צריכה אני מאכילין אותה כחולה אם הריחה ביום הכפורים ולא נקט עוברה אלא משום אורחא דמלתא. וכתב החכם ר' יצחק בר' אברהם ומסתברא דלאו דוקא עוברה וה"ה לאיש. ושמעינן לסברא זו מההיא דאמרינן פרק אעפ"י אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי אפתחא דבי יוגביר מלכא חליף ואזיל אבוזנגר דמלכא חזייה רב אשי למר זוטרא דאתחוויר אפיה שקל באצבעתיה אנח ליה בפומיה אמרו ליה אפסדת לסעודתא דמלכא כו' א"ל רבנן מאי טעמא סמכת אניסא אמר להו חזאי רוח צרעת דפרחא ביה ע"כ ואית דאמרי דוקא באיסור לאו הקלו. והשוו חכמים דין עוברה שהריחה לאיש בריא שהריח אבל באיסור כרת כדתני' הכא דוקא עוברה מאכילין מפני שרגילה להסתכן כשמריחה תבשיל ואינה אוכלת אבל איש בריא אם הריח ביום הכפורים אין מאכילין אותו דאבעי ליה ליתובי דעתיה וטוב להחמיר בזה מפני הרמאין וכן נראה דעת הרב שהרי בהלכות מאכלות אסורות פרק י"ד השוה עוברה שהריחה לאיש בריא שהריח והכא לא כתוב אלא עוברה שהריחה ויש להכריע דעת הרב דאפילו ביום הכפורים שוין איש ואשה עוברה שהריחה בשר קדש דינה כעוברה שהריחה בשר חזיר ואוכל בשר קדש בכרת כאוכל ביום הכפורים דאפ"ה השוה בו הרב איש שהריח לאשה עוברה שהריחה. לוחשין לה באזנה כו' ואולי תוכל להתאפק ותקבל הדברים בשמעה עונש האוכל ביום הכפורים ואומרים לה ג"כ המתני מעט כי בלילה תוכלי לאכול כדי שבעך.

16. שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום הכפורים סימן תרינ

סעיף א עוברות ומיניקות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים .
סעיף ב עוברה שהריחה ופניה משתנים א אף על פי שלא אמרה צריכה אני (ר"י נכ"ז); לוחשין לה באזנה שיום הכיפורים הוא; אם נתקררה דעתה בזכרון זה, מוטב; ואם לאו, מאכילין אותה עד שתתישב דעתה .
סעיף ג כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו, מסוכן הוא אם לא יתנו לו ממנו, ומאכילין אותו ממנו.
סעיף ד יולדת, תוך שלשה ימים לא תתענה כלל; משלשה עד שבעה, אם אמרה: צריכה אני, מאכילין אותה; מכאן ואילך, הרי היא ככל אדם. וימים אלו אין מונין אותם מעת לעת; כגון אם ילדה בשבעה בתשרי בערב, אין מאכילין אותה ביה"כ אם לא אמרה: צריכה אני, אף על פי שלא שלמו לה שלשה ימים עד י"כ בערב, משום דכיון שנכנס יום רביעי ללידתה מקרי לאחר שלשה.

17. ב"ח אורח חיים סימן תרינ

ומ"ש וכן כל אדם וכו'. חוזר לתחלת הסימן שאמר עוברה שהריחה וכו' כלומר ולא דוקא עוברה אלא הוא הדין כל אדם ומכל מקום נראה מדברי רבינו שכל שאר אדם אינו מותר אלא אם כן נשתנו פניו הא לאו הכי לאו מסוכן הוא אבל עוברה שהריחה אפילו לא נשתנו פניה מאכילין אותה דאף על פי שהיא עצמה אינה בסכנה עכשיו מאחר שלא נשתנו פניה מכל מקום הולד עומד בסכנה דאי לא אכלה מתעקר ולדה וימות ואז גם היא תסתכן שכל המפלת בחזקת סכנה היא וכן יראה מלשון הרא"ש והר"ן אכן ברבינו ירוחם בשם הרמב"ן מבואר דאף בעוברה אין מאכילין אותה אלא אם כן פניה מוריקות והרמב"ם נראה ממנו שתופס שיטת הרא"ש והר"ן ורבינו שהרי בהלכות יום הכפורים (ש"ע פ"ב ה"ט) ובפרק י"ד מהלכות מאכלות אסורות (ה"ד) כתב עוברה שהריחה מאכילין אותה ולא הזכיר כלל שחלתה או פניה מוריקות ובשאר כל אדם כתב (שם ה"ט) וכן החולה שהריח דבר שיש בו חומץ וכו' מבואר דדוקא בחולה וכיוצא בו כגון שנשתנו פניו וכן עיקר נ"ל: